SERAMİK SANATINDA AGATEWARE TEKNİĞİ VE ÇÖMLEKÇİ
ÇARKINDA UYGULAMARIAGATEWARE TECHNIQUE IN CERAMICS AND APPLICATION ON
POTTER'S WHEEL*Çiğdem Önder ER¹, Ahmet Cüneyt ER²**Anadolu Üniversitesi, Engelliler Entegre Yüksekokulu Seramik Programı*

Özet: Neolitik çağdan bu yana çeşitli ihtiyaçlar ve kaygılar sonucunda seramik kaplar yapmayı öğrenen insanoğlu, bu öğrenme ve üretme süreci içinde, estetik algılarının da gelişmesiyle hem kile şekil verip hem de farklı malzeme, renk ve doku arayışlarına girmiştir. Çamura şekil veren ustalar çok uzun süre tek renk çamur kullanmışlardır. Ancak kendini zamanla yenileyen ve beğenileri yükselen insan, renk arayışları sonucunda seramik kapların üzerlerini süsleme yoluna gitmişlerdir ki bu da ilk dekor örnekleridir. Yaptıkları bu süslemeler için ise; doğadaki farklı renkteki çamurlardan faydalanmışlardır. Farklı renkteki çamurların kullanılmaya başlanması ile seramikte renk uygulaması da görülmüş olur. Seramikte rengin ilk kullanımı bu şekilde başlamış, ancak seramik tarihine baktığımızda süreç içinde zenginleşmiş ve doğadaki renkleri taklit etme ile devam etmiştir. Bazen bir kaplumbağa kabuğu ya da renkli bir taş seramik yapan ustalara ilham vermiştir ve eserler üretmelerini sağlamıştır. Bu makalenin yazılma amacı olan, “agateware” seramiklerin esin kaynağı olan agat taşı, (Akik) seramik dünyasını renkli çizgileri sayesinde kendine hayran bırakmış ve taklit edilmesine neden olmuştur. Bu çalışmada agateware denilen seramiklerin kısa tarihçesine yer verilecek ve çamur tornası üzerindeki farklı uygulamaları yapılarak örneklerle bu renkli teknik anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Mermer Tekniği, Agat Taşı, Çömlekçi Tornası, Renkli Çamur

Abstract: Humans mastered to create ceramic pots since the Neolithic Age to satisfy certain needs and concerns, and within the learning process, as a result of expansion of their aesthetic perceptions, shaped clay and engaged in a quest for different materials, colors and textures. Artisans who shaped clay have used a single colored clay for a long period of time. However, the humankind who adopted into changing conditions and whose taste improved in time, answered their need for different colors by ornamenting the surfaces of pots, which in turn became the early specimens of decoration. They have utilized different types of clay found in nature with different colors for these ornaments. Color applications in ceramics were achieved after the use of clay of different colors. Although use of color in ceramics started with that need, it became richer in the process and continued to imitate the colors of the nature. Sometimes a tortoise's shell or a colorful stone inspired an artisan ceramist and he replied with artistic pieces. This study recounts a brief history of agateware and demonstrates different applications using potter's wheel and elaborates this colorful technique using artifacts produced by agate artists.

Key Words: Ceramic, Agateware, Coloured Clays, Potter's Wheel, Agate

Agat Taşının Tanımı:

Agat veya akik taşı, pek çok çeşiti olan bir kalsedon türüdür. Çok renkli bir taştır. Üzerinde düzenli ya da düzensiz farklı renk tonlarında çizgiler barındırır. Çizgiler genellikle düzensizdir, ancak bazen de eşmerkezli yönelimler halinde de olabilir. Gri çizgili olanlar onyx olarak bilinir. Bazı agat taşları da sonradan yapay olarak boyanır (Shiple, 4.).

Resim 1. Doğal Agat Taşı¹

Resim 2. Çizgili Agat Taşı²

Agat taşı eski çağlarda çok fazla talep görmemesine rağmen, günümüzde, özellikle gümüşten seri olarak üretilen takılarda sıkça kullanılır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde mühür taşı olarak kullanılan agat taşı, antik mücevherlerde, o zamanlarda değerli bir taş olarak kabul edilmemesi nedeniyle hemen hemen hiç kullanılmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze de daha çok takı yapımında olmak üzere, kutu, kül tablası, kağıt ağırlığı gibi süs eşyalarının yapımında sıkça kullanılmaktadır.

Resim 3. İskoş Enfiye Kutusu, Agat Taşı, 1750³

Resim 4. Mutfak Tezgahı, Agat Taşı⁴

1 (www.Allipacha.com, 16.07.2014)

2 (www.Wikipedia.org, 16.07.2014)

3 (www.Ihconklin.com/biopublications/agataware.htm, 16.07.2014)

4 (www.stcharlesofnewyork.com, 16.07.2014)

Agat taşı ev içi dekorasyonunda da renkli yapısı ve işlenilebilirliği açısından farklı alanlarda kullanılmaktadır.

Agateware Tekniğinin Tanımı ve Tarihçesi:

Bu makalenin yazılma amacı olan, “agateware” seramiklerin esin kaynağı olan agat taşı, seramik dünyasını renkli çizgileri sayesinde kendine hayran bırakmış ve taklit edilmesine neden olmuştur. İngiltere’nin hatta dünya endüstriyel seramiğinin babası olarak kabul edilen Josiah Wedgwood’u da fazlaca etkilemiştir. Ancak batı seramik tarihine gelene kadar Doğu seramik tarihine bakılırsa görülüyor ki; Çinli ve Japon seramik ustaları zaten bu tekniği kullanarak agat takliti seramikler üretiyorlardı. Çin’de 7. Yy.’da halk çömlekçiliğinde, agateware benzeri seramikler bulunur. Sung dönemi zamanında, 10. Yy.’dan 13. Yy.’a kadar, Çinli seramikçiler bu tekniği kullanarak parfüm kapları, çanaklar, kağıt ağırlıkları, kadehler ve buna benzer objeler üretiyorlardı. ⁵

Genel olarak dünyada ve İngilizce’de bilinen ismiyle “agateware”, bir renkli çamur şekillendirme ve dekor tekniğidir. Adından da tahmin edilebileceği gibi, agat taşı taklittir. Türkçe’de ise, biraz daha farklı olarak “mermer tekniği” olarak bilinir ve böyle benimsenmiştir. Ancak buna karşılık dünyada “agateware” olarak benimsendiği için bu şekilde kullanılması da olağandır.

Agateware tekniğinin seramik tarihindeki gelişimine bakıldığında, MS. 7. Yy.’dan sonra

Çin’de ve Japonya’da kullanıldığı bilinir. Hatta Sung Dönemi (10.-13. Yy.) seramikleri arasında günümüze gelebilmiş örnekleri de vardır. Ancak bu teknik hemen hemen diğer bütün seramikler gibi Çin’den Avrupa’ya taşınmış ve 17. Yy.’ın sonlarında Avrupalı seramik üreticilerinin beğenisini kazanmıştır.

1670’lerde Fulham’lı John Dwight, agat taşı taklit etmek için farklı renklerdeki çamurları karıştırıp kullanmıştır. Sürahiler, bardaklar, ve diğer kaplar Fulham’daki fabrikasında bu teknik kullanılarak üretilmiştir. ⁶

Resim 5. Kapaklı Maşrapa, John Dwight Fabrikası, 1670-1859 ⁷

⁵ (www.Amazon.com).

⁶ (<http://www.media.uwe.ac.uk/featofclay/history.htm>, 17.02.2000).

⁷ (<http://www.chipstone.org/article.php/78/>)

18. yy.'ın ikinci çeyreği dolaylarında İngiltere'de Staffordshire'da o dönemin lider seramikçisi ve endüstri liderlerinden biri olan Thomas Whieldon, beyaz, kahverengi ve mavi renk çamurları karıştırarak çok renkli seramik bir bünye elde etti.

Whieldon içinde "agateware" de (ilk patenti kırmızı mermer stoneware adı altında 1729'da Samuel Bell tarafından alınan, agat ya da mermer benzeri yüzeyler yaratmak için, farklı çamurların karıştırılmasıdır) bulunan olağanüstü kapları ve renkli bünyeleri ile tanınır (Clark, 1995: 42). İngiltere'de agateware adı verilen bu bünyeyi ürettiği seramiklerinde, özellikle de 1740'tan önceleri Sheffield bıçakları için yaptığı bıçak saplarında kullanmıştır.

Kısa bir süre sonra bu yöntem, tam bir yenilik ve endüstri adamı olan Josiah Wedgwood tarafından denenmeye değer görülmüştür. Zaten endüstrileşme sürecinde pek çok yeniliğe imza atan Wedgwood, digger teknik olanakları da takip ederek üretime uyarlamıştır.

İngiltere'nin seramik alanında endüstrileşme döneminde, çok yaygınlaşan ve sevilen agateware üretimler; sadece İngiltere sınırlarında kalmayıp, Avrupa'da Fransa'ya da esin kaynağı olmuştur.

İngiltere'de büyük ilgi gören ve yaygınlaşan agateware tekniği Claude François Moulin ve Jacques Barthelemy tarafından 1768'de Fransa'da da ilgi görmeye ve üretilmeye başlandı. Bu iki seramikçi, porphyry ya da portor denilen mermer örneklerle

benzeyen işler yapıyorlardı. Bu iki ortak, mermeri görünüm için renklendirilmiş çamur kullanarak, İngiltere'de 1740'tan beri Whieldon ve Wedgwood tarafından üretilen agateware tarzını taklit ettiler.⁸

Resim 6. Agateware Vazo, Apt Tarzı, Fransa, 1860'

İngiltere'den sonra Fransa'da da benimsenen ve yaygınlaşan bu renkli teknik; 20. Yy.'da hemen hemen bütün Avrupa'da seramik sanatçıları tarafından sıkça kullanılan bir teknik haline gelmiştir.

Agateware seramikler, bilinen bütün çamur şekillendirme yöntemleriyle yapılabilir. Ancak bu çalışmada şekillendirme yöntemi olarak sadece tornado elle şekillendirme tercih edilmiştir.

Ceramics-in-America-2003/Swirls-and-Whirls:-English-Agateware-Technology)

⁸ (www.Amazon.com/10292517629727316?v=glance&s=books&vi=reader&img5&jumbo,18.02.2003).

⁹ (<http://bardith.com/583023/french-and-continental-pottery/>)

Seramik üretiminde temel şekillendirme yöntemlerinden biri olan tornado elle şekillendirme; agataware gibi renkli ve hareketli bir teknikte rastlantısal etkilerin ortaya çıkmasını sağlar. Tornada elle şekillendirme için renkli çamur kütlesi hazırlanırken, farklı renkteki çamur plakalar üstüste konulur ve yoğrulmadan iyice sıkıştırılır. Bu şekilde torna üzerinde biraz daha kontrollü çizgiler, spiraller elde edilebilir.

Seramik tornası üzerinde bir başka yöntemde ise; tek renkten oluşan çamur kütlesi torna üzerine yerleştirilir ve çekilir, biraz şekil verildikten sonra, farklı renkte çamur sucuklar yerleştirilip şekillendirme sonlandırılır. Bu şekilde çok daha kontrollü bir agat yüzey elde edilmiş olur.

Her iki yöntemde de şekillendirme aşamasında, renkler birbirine karışacağından ilk bakışta agat etkisini görmek mümkün değildir. Form kurumaya bırakılıp, deri sertliği kıvamına geldiğinde, yüzeyi kazınırsa bu renkli etkiler ortaya çıkacaktır. Belki de bu yöntemi bu kadar heyecan verici hale getiren de sonradan kazınarak ortaya çıkmasıdır.

Agataware Tekniğinin Çömlekçi Çarkı Uygulamaları

Çamurun Hazırlanması:

Agataware çamuru hazırlanmasında izlenecek yol şu şekilde özetlenebilir. Renk verici oksitler ya da seramik boyaları suda çözülerek ya da öğütülerek, balçık halindeki çamurla homojen bir şekilde

karıştırılır. Alçı bir yüzeye serilerek suyundan uzaklaştırılır ve yoğrulur.

Resim 7. Yoğurulup Sıkıştırılmış Çamurlar

Pişme derecesi ve kimyasal yapıları aynı olan ve renklendirilmiş hazır çamurların da çarkta kullanılması mümkündür. Bu çalışmada birbiri ile uyumlu olan farklı iki renkteki hazır çamur ile çalışılmıştır.

Resim 8. Parçalara Bölünmüş Renkli Çamurlar

Renkli çamur blokları istenilen miktarlarda parçalara ayrılarak çeşitli yönlemlerle biraraya getirilir.

Resim 9. Renkli Çamur Parçaların Sıkıştırılarak Bir Araya Getirilmesi

Çamur parçaları aralarına ince bir balçık ya da su sürülerek ve hava kalmamasına dikkat edilerek üst üste gelecek şekilde yerleştirilir.

Resim 10. Çamurun Sıkıştırılması

Bir araya getirilen çamur yüzeye vurularak sııştırılır. Bu yolla çamur parçalarının birbirine yapışmaları sağlanmış olur.

Resim 11. Farklı Şekillere Bölünmüş Renkli Çamurlar

Resim 12. Farklı Şekillere Bölünmüş Renkli Çamurların Biraraya Getirilmesi

Renkli çamur hazırlamada tek bir yöntemden bahsetmek doğru olmaz. Resim 12’de görüldüğü gibi farklı şekillerde kesilerek hazırlanmış çamurlar bir

araya getirilebilir. Bu yolla hazırlanmış çamurlar için sıkıştırma daha doğru bir yöntemdir denilebilir.

Resim 13. Parçalara Bölünmüş Renkli Çamurlar

Çamur hazırlama yöntemlerinden bir tanesi de, istenilen miktar ve kalınlıklarla bir araya getirilen çamurun yoğurulmasıyla elde edilmesidir. Yoğurma yöntemi uzun süreli yapıldığında çamurundaki renklerin birbirine çok fazla karışacağı göz önünde tutulmalıdır. Yoğurulmuş çamurun çarkta da dönerek şekilleneceği düşünülürse, uzun süreli yoğurma süresinden kaçınılmalıdır. Ayrıca yoğurma yönü ve baskı oranı da kontrol altında tutulmalıdır.

Şekillendirme:

Agateware çamurunun çarkta şekillendirilmesi tercih edilir bir yöntemdir. Çarkta şekillendirmenin geleneğine uygun olarak yoğurulmuş çamur çark için daha uygundur. Bu çalışmada sıkıştırılarak hazırlanmış çamurlar ile de çarkta şekillendirme yapılmıştır.

Resim 14. Çamurun Çarkta Merkeze Getirilmesi

Yoğurulup şekillendirilmeye hazır hale gelen çamur, çarkın merkezine sertçe vurularak yerleştirilir. Çarkın merkezine bir parça çamur sürülmesi çamurun yapışmasını kolaylaştıracaktır. Merkeze getirme işlemi için eller ıslatılır ve çark dönerken çamur merkeze itilir ya da çekilir.

Resim 15. Çarkta Çamurun Şekillendirilmesi

Çamur merkeze geldiğinde önce baş parmaklar ve sonra diğer parmaklarla çamur merkezden dışarıya doğru içi açılarak şekillendirilir.

Resim 16. Çarkta Çamura İstenilen Formun Verilmesi

Et kalınlığı kontrol altında tutularak çamura istenilen şekil verilir. Renklendirilmiş çamur ile çarkta çalışıldığında tek renk çamurlardan farklı olarak daha kısa sürede şekillendirme işinin tamamlanması gerekmektedir. Çarkın üzerinde sıkıştırılan çamur, şekillendirme işlemine ne kadar uzun süre maruz kalırsa renklerin birbirine o kadar çok karıştığı, bir noktadan sonra renklerin ayırt edilemediği gözlenmiştir.

Resim 17. Dip Alma İşlemi

Şekillendirilmesi biten ürün dip alma için uygun sertliğe gelene kadar kurutulur. Dip alma sertliğine deri sertliği de denilmektedir ve bu sertliğe ulaşam form çark üzerine alınarak traşlanır. Traşlanma esnasında ürünün renk geçişleri görünür hale gelir. Traşlama esnasında ürünün ayağında yapılı.

Renkli çamur ile çarkta ürün şekillendirmenin bir yolu da çamurun tezgah üzerinde değil, çarkta şekillendirme yaparken karıştırılmasıdır.

Resim 18. Renkli Fitiller ve Çamur

Tezgah üzerinde ayrı ayrı yoğurulmuş çamurlar ile fitiller yapılır, Kaç sıra renk kullanılacak ise o sayıda fitilin şekillendirme öncesi hazırlanmış olması önemlidir.

Resim 20. Renkli Fitillerin Yerleştirilmesi

Gövde istenilen yüksekliğe ulaştığında diğer fitil de cidarın üzerine yerleştirilerek şekillendirmeye devam edilir. Bu yolla yapılan çalışmaların çok kontrollü olduğu tespit edilmiştir.

Resim 19. Renkli Fitillerle Şekillendirme

Uygulama sırasında ana gövde et kalınlığı biraz kalık olacak şekilde çarkta yükseltilir. İstenilen seviyeye ulaştığında renkli fitil ıslak yüzeye yerleştirilir ve çark dönerken sıkıştırılır.

Resim 21. Şekillendirilmesi Tamamlanmış Ürün

Resim 22. Agateware Çaydanlık

Resim 21’de yer alan çaydanlık 16 cm x 13 cm x 25 cm ölçülerindedir. Renklendirilmiş çamur şekillendirme öncesi yoğurulmuştur. Karın kısmının üst tarafında renklerin daha az ayırd ediliyor olduğu söylenebilir.

Resim 23. Agateware Form

Resim 22 ‘de yer alan form 18 cm x 18 cm ölçülerindedir. Çamur şekillendirme öncesi yoğurulmamıştır.

Resim 24. Agateware Vazo

Resim 23 ‘de yer alan form 19 cm x 11 cm ölçülerindedir. Çamur şekillendirme öncesi yoğurulmamıştır. Sıkıştırma yöntemi ile hazırlanarak şekillendirilmiştir.

Resim 25. Agateware Vazo

Resim 24 ‘de yer alan form 9 cm x 22 cm ölçülerindedir. Çamur şekillendirme öncesi yoğurulmamıştır.

Resim 26. Agateware Vazo

Resim 25 ‘de yer alan form 9 cm x 19 cm ölçülerindedir. Çamur şekillendirme öncesi yoğurulmamıştır.

SONUÇ

Adını doğada bulunan bir kalsedon türü olan agat (akik) taşından alan agateware tekniği, bir renkli çamur tekniğidir. Seramik sanatında rengin kullanımı açısından, tarihlendirme konusunda renkli astar kullanımından sonra bize ilk örnekleri sunan ve 7. Yy.’dan beri üretildiği bilinen bir şekillendirme yöntemidir.

İnsanoğlu, doğayı ve doğadaki renklerin taklit edilmesi sonucu pek çok seramik ürün ortaya koymuştur, hatta ilk taklit kaplar metalin işlenmeye başlayıp metal kapların benzerleri ile görülür ve seramikten metal görünümlü yani; siyah astarlı ve

yüzeyleri perdahlı kaplar ile seramik dünyasına sunulur. Agateware tekniği de bu şekilde; doğayı; agat taşı taklit etme yoluyla ortaya çıkmıştır.

Bu teknik, yüzyıllar boyunca seramikte kullanılan her türlü şekillendirme yöntemiyle birlikte uygulanmıştır. Bu yöntemlerden en eskilerinden biri olan çömlekçi çarkında şekillendirme, uygulama için uygun bulunmuştur.

7. yy.’dan günümüze pek çok seramik sanatçısını ve endüstrisini etkilemiş olan bu renkli ve gizemli teknik, farklı arayışlardaki sanatçılara ve seramik ustalarına her zaman ilham kaynağı olmuştur.

Bu çalışmada agateware kaplar, çömlekçi çarkında farklı arayışlarla şekillendirilerek ortaya konmuş, sonuçları da geliştirilmeye müsait ve tatmin edici olarak yorumlanmıştır.

KAYNAKÇA

BOGER, A., (1971). The Dictionary Of World Pottery And Porcelain From Prehistoric Times To The Present. Newyork: Charles Scribner’s Sons

CLARK, G., (1995). The Potter’s Art. Hong Kong: Phaidon Pres Ltd.

GODDEN, G., (1980). British Pottery And Porcelain. London: Barrie And Jenkins Ltd.

SAVAGE, G., ve HAROLD, N., (2000). An Illustrated Dictionary Of Ceramics. London: Thames And Hudson Ltd.

ULUSLARARASI HAKEMLİ TASARIM VE MİMARLIK DERGİSİ
INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL OF DESIGN AND ARCHITECTURE

Eylül / Ekim / Kasım / Aralık 2014 Sayı: 03 Cilt: 01 Sonbahar Kış
September / October / November / December 2014 Issue: 03 Volume: 01 Autumn Winter

ID:41 K:43

www.mtddergisi.com

(ISO 9001-2008 Belge No: 12879 & ISO 14001-2004 Belge No: 12880)

SHIPLEY, R., (1948). Dictionary Of Gems And Gemology. Los Angeles: Gemological Institute Of America.

UZUNER, O., (1998). Seramik Çamurlarının Renklendirilmesi ve Renkli Seramik Çamurlarıyla Şekillendirme Aşamasında Yapılan Dekor Yöntemleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir

UZUNER, O., (1999). Seramik Sanatında Renkli Çamur Tekniği. Anadolu Sanat, 1 (10), ss.25-35

WALLER, J., (1998). Colour In Clay. Wiltshire: The Crowood Pres Ltd.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.Allipacha.com Erişim Tarihi: 16.07.2014

www.Wikipedia.org Erişim Tarihi: 16.07.2014

www.lhconklin.com/biopublications/agateware.htm, 16.07.2014

www.stcharlesofnewyork.com, Erişim Tarihi: 16.07.2014

www.Amazon.com./102-9251762-9727316?v=glance&s=books&vi=reader&img=5&jumbo, Erişim Tarihi: 18.02.2003

http://www.chipstone.org/article.php/78/Ceramics-in-America-2003/Swirls-and-Whirls:-English-Agateware-Technology